

(Ф 03.01-25)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Тетяна КОСОВА

«__» червня 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

**ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОС «БАКАЛАВР»**

Тема: «Облік і аудит дебіторської заборгованості підприємства»

Виконав(ла): Ганна КЛОКОВА

Керівник: к.е.н., доцент Інна АФАНАС'ЄВА

Консультанти з окремих розділів пояснювальної записки:

перший розділ - к.е.н., доцент Інна АФАНАС'ЄВА

другий розділ - к.е.н., доцент Інна АФАНАС'ЄВА

Нормоконтролер: старший викладач Наталія ЗАДЕРАКА

Київ 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та бізнес-адміністрування
Кафедра фінансів, обліку та оподаткування
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Облік і аудит»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри

Тетяна КОСОВА

«13» травня 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

здобувача вищої освіти КЛОКОВОЇ Ганни Олександрівни

(прізвище, ім'я у родовому відмінку)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Облік і аудит дебіторської заборгованості підприємства» затверджена наказом ректора від .04.2024 № /ст.

2. Термін виконання роботи: з 13.05.2024 до 16.06.2024.

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правова база, дані Державної служби статистики України, дані обліково-інформаційної системи підприємства, фінансова, податкова, статистична звітність підприємства.

4. Зміст пояснювальної записки:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ»

1.1. Сутність дебіторської заборгованості в системі обліку та аудиту

1.2. Нормативно-правове регулювання обліку та аудиту дебіторської заборгованості підприємства

1.3. Організація і задачі обліку та аудиту дебіторської заборгованості товариства

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ТА АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Документальне оформлення операцій з дебіторською заборгованістю та облікові процедури суб'єкта господарювання

2.2. Відображення дебіторської заборгованості у фінансовій та податковій звітності

2.3. Аудит дебіторської заборгованості та напрями удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу:

ЛИСТ 1. Сутність дебіторської заборгованості в системі обліку та аудиту ту.
 ЛИСТ 2. Нормативно-правове регулювання обліку та аудиту дебіторської заборгованості підприємства. ЛИСТ 3. Організація і задачі обліку та аудиту дебіторської заборгованості товариства. ЛИСТ 4. Документальне оформлення операцій з дебіторською заборгованістю та облікові процедури суб'єкта господарювання. ЛИСТ. 5. Відображення дебіторської заборгованості у фінансовій та податковій звітності. ЛИСТ. 6. Аудит дебіторської заборгованості та напрями удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Написання першого розділу кваліфікаційної роботи та надання його керівнику	13.05.2024 – 21.05.2024	
2	Написання та оформлення матеріалів другого розділу кваліфікаційної роботи і надання його керівнику	22.05.2024 – 31.05.2024	
3	1. Узгодження кваліфікаційної роботи з науковим керівником. 2. Проходження нормоконтролю та перевірку на академічну доброчесність. 3. Отримання рецензії та відгуку на кваліфікаційну роботу. 4. Підготовка виступу.	01.06.2024 – 04.06.2024	
4	1. Переплетення кваліфікаційної роботи, підготовка презентації та доповіді 2. Подання кваліфікаційної роботи та супровідних документів секретарю ДЕК	05.06.2024 06.06.2024	

7. Консультанти з окремих розділів

РОЗДІЛ	КОНСУЛЬТАНТ (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	ПІДПИС, ДАТА	
		ЗАВДАННЯ ВИДАВ	ЗАВДАННЯ ПРИЙНЯВ
РОЗДІЛ 1	к.е.н., доцент Інна АФАНАС'ЄВА		
РОЗДІЛ 2	к.е.н., доцент Інна АФАНАС'ЄВА		

8. Дата видачі завдання: «13» травня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Інна АФАНАС'ЄВА

(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ Ганна КЛОКОВА

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи «Облік і аудит дебіторської заборгованості підприємства»: 66 с., 12 рис., 10 табл., 58 джерел.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у теоретико-практичних та методичних аспектів обліку та аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності.

Об'єкт дослідження - процес бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності.

Предмет дослідження - сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів обліку та аудиту дебіторської заборгованості ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ».

Методи дослідження. Під час виконання кваліфікаційної роботи застосовувалися наступні методи дослідження: емпіричні (абстракція, логічний, індукція, дедукція, аналіз), спеціальні (групування, порівняння, аналітичної перевірки, балансовий, документальної перевірки, узагальнення).

ОБЛІК, АУДИТ, ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ, АУДИТОРСЬКІ ДОКАЗИ, АУДИТОРСЬКІ ПРОЦЕДУРИ.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МСБО – міжнародні стандарти бухгалтерського обліку

МСФЗ – міжнародні стандарти фінансової звітності

НП(С)БО – національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку

ПКУ – Податковий кодекс України

ЗМІСТ

ВСТУП.....	0
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ»	11
1.1. Сутність дебіторської заборгованості в системі обліку та аудиту.....	10
1.2. Нормативно-правове регулювання обліку та аудиту дебіторської заборгованості підприємства.....	24
1.3. Організація і задачі обліку та аудиту дебіторської заборгованості Товариства.....	26
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ТА АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	32
2.1. Документальне оформлення операцій з дебіторською заборгованістю та облікові процедури суб'єкта господарювання	32
2.2. Відображення дебіторської заборгованості у фінансовій та податковій звітності	38
2.3. Аудит дебіторської заборгованості та напрями удосконалення обліково- інформаційної системи підприємства	43
Висновки до розділу 2.....	51
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Ринкові умови економічних відносин вимагають адаптації усіх підсистем управління, у тому числі бухгалтерського обліку, ключовим елементом якого є облік взаєморозрахунків господарюючих суб'єктів. Кризові умови господарювання, невизначеність результатів фінансово-господарської діяльності призводять до виникнення проблеми неплатежів, невиконання фінансових зобов'язань. Через неврегульованість питань, пов'язаних із дієвістю бюджетної системи, своєчасне цільове використання бюджетних асигнувань погіршується платіжна криза, що негативно впливає на розрахункову та платіжну дисципліну.

На вирішення зазначених проблем впливає якісний облік дебіторської заборгованості, своєчасне прийняття управлінських рішень, якість інформації про стан розрахунків з контрагентами. В інформаційному забезпеченні процесу управління дебіторською заборгованістю важливе значення відіграє облікова система, до якості якої висуваються значні вимоги. У свою чергу стан бухгалтерського обліку та достовірність даних фінансової звітності підтверджують аудиторські перевірки, за результатами яких у відповідному звіті формулюється аудиторська думка. Заборгованість дебіторів являється частиною фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта, яка виникає через низку причин, та містить характеризує борг покупців та замовників щодо договірних зобов'язань на кінець звітного періоду.

Дослідженням проблем організації обліку розрахунків з дебіторами у різні роки займалися такі вітчизняні науковці, як М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, І. Буфатина, Б.І. Валуєв, С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко, В.М. Костюченко, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, О.В. Лишиленко, В.Г. Лінник, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко та інші.

Якісна організація та побудови бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості сприяє забезпеченню суб'єкта підприємницької

діяльності від виникнення простроченої або безнадійної дебіторської заборгованості, яка негативно впливає на платоспроможність підприємства, його фінансовий стан. Тому удосконалення бухгалтерського обліку і аудиту розрахунків з дебіторами в умовах кризи та значних ризиків є актуальною та своєчасною для українських підприємств.

Зміни умов господарювання, нестабільність економічних та інших умов під час військового часу, ризики не виконання договірних зобов'язань дебіторами потребують впровадження нових підходів до інформаційного забезпечення процесу управління дебіторською заборгованістю.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні теоретико-практичних та методичних аспектів обліку та аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності.

Для досягнення поставленої мети виконано наступні завдання:

- розглянуто сутність дебіторської заборгованості в системі обліку та аудиту;
- досліджено нормативно-правове регулювання обліку та аудиту дебіторської заборгованості підприємства;
- досліджено питання організації і задачі обліку та аудиту дебіторської заборгованості товариства;
- розглянуто особливості документального оформлення операцій з дебіторською заборгованістю та облікові процедури ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ»;
- проаналізовано порядок відображення дебіторської заборгованості у фінансовій та податковій звітності товариства;
- визначити особливості аудиту дебіторської заборгованості та напрями удосконалення обліково-інформаційної системи ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ».

Об'єкт дослідження - процес бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності.

Предмет дослідження - сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів обліку та аудиту дебіторської заборгованості ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ».

Методи дослідження. Під час виконання кваліфікаційної роботи застосовувалися наступні методи дослідження: емпіричні (абстракція, логічний, індукція, дедукція, аналіз, морфологічний аналіз, систематизації), спеціальні (групування, порівняння, аналітичної перевірки, балансовий, документальної перевірки, узагальнення).

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні акти, публікації вітчизняних вчених, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, монографії, дисертації, інтернет-ресурси, фінансова звітності ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ», акти перевірок.

Практичне значення одержаних результатів. Результати кваліфікаційної роботи щодо удосконалення аналітичного обліку дебіторської заборгованості та процедури внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості рекомендовано до впроваджені в практику ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ».

Структура, зміст та обсяг випускної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст випускної роботи розміщено на 66 сторінках друкованого тексту, у тому числі 10 таблиць, 12 рисунків та 5 додатків на 7 сторінках. Список використаних літературних джерел налічує 58 найменувань і подано на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОВ «НЬЮ ФРІДОМ»

1.1. Сутність дебіторської заборгованості в системі обліку та аудиту

Важливим показником фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, розвитку бізнесу є стабільність, яка базується на оптимальному розмірі витрат діяльності та їх мінімізації, ефективному управлінні грошовими потоками, які надходять у тому числі через погашення дебіторської заборгованості покупцями і замовниками [1].

Між підприємством та покупцями його продукції або замовниками робіт та послуг виникають розрахункові операції, які можуть здійснюватися у грошовій та негрошовій формах (рис. 1.1).

Таким чином, в сучасних умовах господарювання суб'єкти підприємницької діяльності застосовують різні способи та форми розрахунків із дебіторами, серед яких можна виділити грошові та негрошові, які в останній час являються більш популярними.

Визначення поняття «дебіторська заборгованість» надається у законодавчо-нормативних документах, наукових працях вчених-економістів, є доволі дискусійним, що підтверджує важливість цього об'єкту. Дебіторська заборгованість значно впливає на рівень платоспроможності суб'єкта господарювання, безперервність фінансово-господарської діяльності та її стабільність.

Значний розмір дебіторської заборгованості свідчить про відволікання коштів з обороту та негативно впливає на фінансову стійкість підприємства. Від ефективного управління даним видом заборгованості залежить фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності. Тому основним завданням управління дебіторською заборгованістю є оптимізація розміру боргів, забезпечення їх повної оплати.

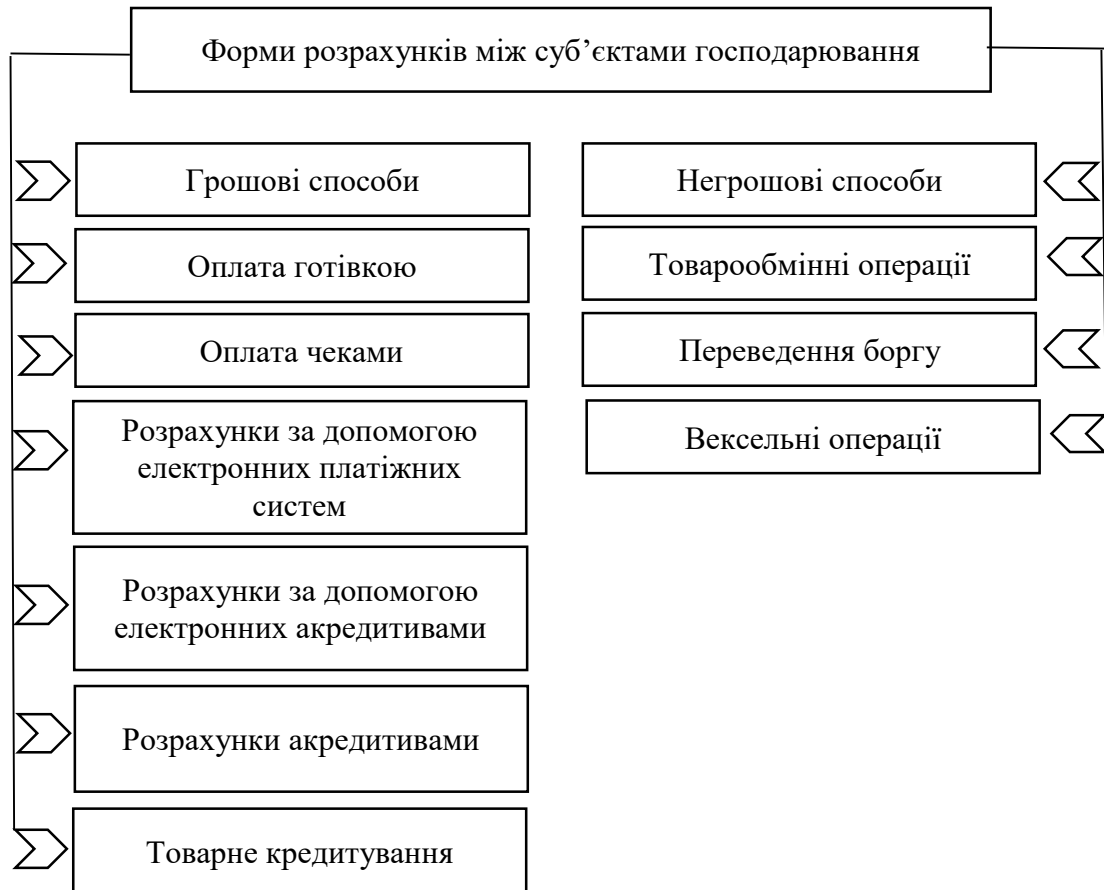

Рис. 1.1. Форми розрахунків з покупцями та замовниками

Джерело: складено автором

В теорії та практики управління дебіторською заборгованістю існує декілька підходів або теорій. Зокрема, А. Ходус зазначає, що процес управління заборгованістю базується на узгодженості розміру дебіторської та кредиторської заборгованостей. При цьому заборгованість відображається у сумі вільних коштів, ступеня платоспроможності у кожному періоді [2]. Науковець підкреслює важливість відповідності грошових та матеріальних потоків як показників оптимізації заборгованості, тобто оптимального співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, достатності коштів для погашення усіх поточних боргів та виведення з обороту тільки необхідної суми обігових коштів.

Зважаючи на складність розрахункових операцій до кола об'єктів, які змінюються в ході здійснення розрахунків з контрагентами та відображаються в обліковій системі, відносяться наступні:

- господарські операції щодо розрахунків між контрагентами, які пов'язані із матеріальним забезпеченням фінансово-господарської діяльності, реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг);

- активи, які передані покупцю на умовах передачі прав власності на активи та ризиків, пов'язаних із набуттям прав власності;

- виконані роботи (реалізація яких підтверджується підписанням Акту виконаних робіт);

- надані замовнику послуги;

- грошові кошти, які були мають перерахувати дебітори за зобов'язаннями, визначеними у договорі (контракті, угоді);

- дебіторська заборгованість за несплачені активи, роботи та послуги;

- заборгованість підзвітних осіб.

Зазначимо, що навіть побудова дієвої системи внутрішнього контролю суб'єктом господарювання завжди існує ризик неповернення дебіторської заборгованості, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Налагоджена система внутрішнього контролю є важливим елементом ефективного управління дебіторською заборгованістю, тобто оптимізація такої заборгованості. За таких умов підприємство визначає оптимальні структуру, розмір, період обороту дебіторської заборгованості відповідно до цілей та стратегії суб'єкта підприємницької діяльності.

Зазвичай у конкурентному середовищі при розширенні бізнесу обсяг заборгованості буде вищим, ніж у звичайних умов господарювання. Але питання мінімізації ризиків несвоєчасного повернення або неповернення дебіторської заборгованості має обов'язково враховуватися та вирішуватися у системі управління оборотними активами [3].

Система управління дебіторської заборгованості вважається складовою загальної системи управління оборотними активами. В умовах кризи управлінські рішення щодо дебіторської заборгованості мають бути ретельно продумані, а функціональні обов'язки різних підрозділів, що мають відношення до дебіторської заборгованості, узгоджені [4]. Нині об'єктивно виникає

необхідність дослідження та вдосконалення методики контролю грошових розрахунків, зокрема [5]:

- здійснення ретроспективного аналізу законності та доцільності розрахунків;
- застосування усіх форм документальної перевірки (формальна, зустрічна, взаємна перевірка);
- нарахування резерву сумнівних боргів для забезпечення підприємства від виникнення безнадійної заборгованості;
- достовірне відображення інформації про дебіторську заборгованість у системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- оцінка виконання функціональних обов'язків відповідальними особами на своєчасність здійснення грошових розрахунків;
- розробка заходів щодо недопущення прострочення дебіторської заборгованості;
- перевірка правильності класифікації дебіторської заборгованості;
- інвентаризація, яка має проводитись щомісяця (або відповідно до вимог облікової політики) та у передбачених законом випадках. З іншого боку, ефективне управління дебіторською заборгованістю дозволить значно зменшити фінансові витрати.

Для успішного управління дебіторською заборгованістю необхідно врахувати наступні складові, від яких безпосередньо залежить ефективність системи прийняття управлінських рішень:

- створення комісії з питань управління заборгованістю;
- постійний моніторинг стану заборгованості;
- оцінка стану платіжної та розрахункової дисципліни;
- аналіз динаміки дебіторської заборгованості;
- розробка стратегії та плану дій з управління дебіторською заборгованістю;
- визначення допустимої величини сумнівної дебіторської заборгованості;
- впровадження суб'єктом господарювання сучасних форм рефінансування

дебіторської заборгованості;

- побудова ефективної системи контролю за станом заборгованості [6].

Формування системи управління дебіторською заборгованістю має включати етапи, що сприяють налагодженню платіжної та розрахункової дисципліни, контролю за станом боргів (рис. 1.2).

На першому етапі передбачено визначення осіб, які несуть відповідальність та здійснюють процес управління дебіторською заборгованістю, створення відповідної комісії. Проведення аналізу стану заборгованості допомагає оцінити стан дебіторської заборгованості за допомогою показників: середній розмір заборгованості, коефіцієнту оборотності, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості за строками оплати та розмірами, вплив боргів на фінансові результати суб'єкта господарювання.

На другому етапі процедури організації процесу управління дебіторською заборгованістю необхідно обрати принципові підходи до оцінки співвідношення рентабельності та ризиків діяльності підприємства. В умовах економічної кризи, збільшення ризиків непередбачених відстрочек та непогашення заборгованості суб'єктам господарювання необхідно впроваджувати у систему управління заборгованістю елементи управління ризиками.

Для організації ефективної кредитної діяльності суб'єкта підприємницької діяльності обирають один з типів кредитної політики підприємства:

- консервативний (направлений на мінімізацію кредитних ризиків через застосування сучасних методів та процедур);

- помірний (орієнтований на середній рівень ризиків у час реалізації продукції, товарів, робіт та послуг на умовах відстрочення платежів);

- агресивний (збільшення фінансових результатів через зростання обсягу реалізації продукції, товарів, робіт та послуг на умовах товарного кредиту з урахуванням ризиків).

Вибір типу кредитної політики має базуватися на виборі певних параметрів:

- межі дебіторської заборгованості;

- строк інкасації дебіторської заборгованості;
- параметри нормативної рентабельності, на яких базується політика ціноутворення;
- порядок надання знижок.

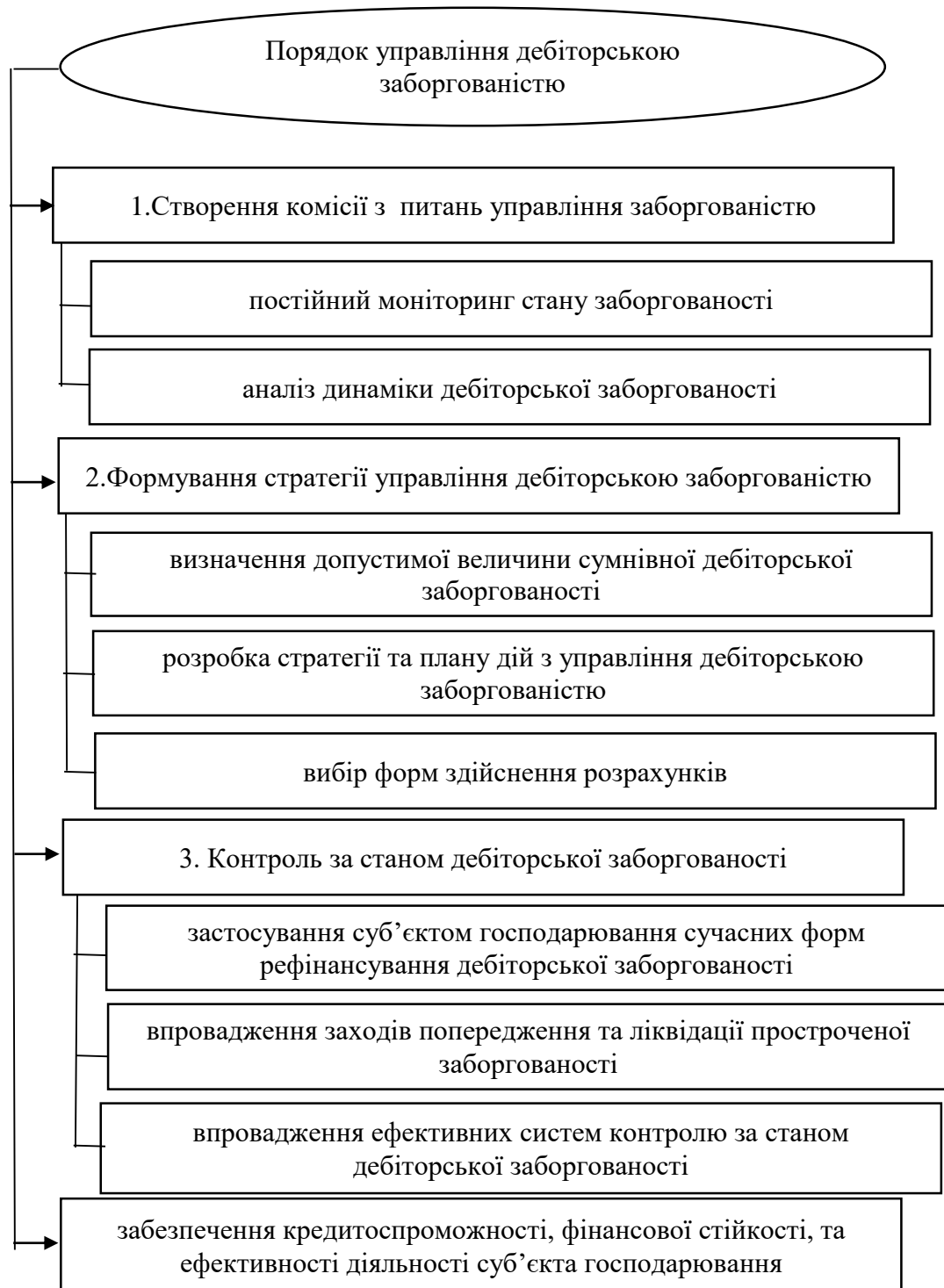

Рис. 1.2. Порядок формування системи управління дебіторської заборгованості

Джерело: [7], [8]

Даний етап також має бути направлений на формування необхідних стандартів з урахуванням усіх політик суб'єктів господарювання, у тому числі маркетингової. Важливо зазначити, що дієвим інструментом впливу на оборотність обігових коштів являється система надання знижок, яка стимулює покупця.

Наступний етап формування системи управління дебіторською заборгованістю включає розробку заходів контролю за станом дебіторської заборгованості, передбачає впровадження заходів попередження та ліквідації простроченої заборгованості, використання сучасних форм рефінансування заборгованості [9].

Вибір типу кредитної політики має базуватися на виборі певних параметрів:

- межі дебіторської заборгованості;
- строк інкасації дебіторської заборгованості;
- параметри нормативної рентабельності, на яких базується політика ціноутворення;
- порядок надання знижок.

В наукових працях багато уваги приділено трактуванню поняття «дебіторська заборгованість». Аналіз трактувань свідчить про різні підходи щодо визначення такої важливої категорії, що значно впливає на платоспроможність та фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності.

Наукові роботи містять декілька підходів до трактування сутності категорії «дебіторська заборгованість», що обумовлено економічною, обліковою, правовою та іншими складовими зазначеного об'єкта:

- грошові кошти, що стали боргом дебіторів перед продавцями та підрядниками;
- боргові вимоги;
- права на повернення боргу дебітором суб'єкту господарювання;
- кошти у розрахунках;
- вкладення в оборотні кошти.

Підходи до визначення категорій «дебіторська заборгованість» вітчизняними та зарубіжними науковцями та у нормативних документах систематизовано в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість»

Джерело/автор	Визначення
Бланк І. [10]	Заборгованість на користь господарюючого суб'єкта за наданий ним іншим контрагентам споживчий кредит, комерційний кредит, споживчий кредит, а також за попередню оплату товарів, продукції, робіт та послуг
Гуня В.О. [11]	Дебіторська заборгованість - один із ключових складників кредитної діяльності господарюючого суб'єктв та фактор розрахунку показників результативності фінансово-господарської діяльності
Матицина [12]	Показник неспроможності господарюючого суб'єкта виконати грошові зобов'язання після настання строку оплати відповідно до договірних умов
Гнатенко Є.П. [13]	Дебіторська заборгованість – складова оборотних засобів, зменшення якої призводить до зниження коефіцієнт покриття. Тому важливо не тільки сприяти зниженню розміру дебіторської заборгованості, але й досягати збалансованості із заборгованістю кредиторів
Кияшко О.М. [14]	Сума заборгованості дебіторів перед суб'єктом господарювання на певну дату, яка виникла в результаті минулих подій та яку підприємство має право вимагати сплатити
Москалюк Г.О., Шульгач К.О. [15]	Дебіторська заборгованість відноситься до групи специфічних активів, структура та динаміка яких в основному залежить від фінансових рішень менеджерів
Кірейцев Г.Г. [16]	Дебіторська заборгованість являється складовою оборотного капіталу, що містить відповідно до умов договору вимоги до контрагентів щодо оплати за продукцію, товари, надані послуги та виконані роботи
Сурніна К.С. [17]	Дебіторська заборгованість – сума матеріальних ресурсів, яка не оплачена дебіторами, або готівкові кошти, що було вилучено з обігу
Шевченко Б.О. [18]	Дебіторська заборгованість – показник, що характеризує фінансовий стан суб'єкта господарювання, який включає суму заборгованості за наданий споживчий або комерційний кредит на користь підприємства. Такі правовідносини мають бути обов'язково документально підтвердженими

Джерело: складено автором

Таким чином, правильне тлумачення категорії «дебіторська заборгованість» є важливим через вплив на відображення заборгованості в бухгалтерському обліку та звітності.

На підставі аналізу визначення поняття «дебіторська заборгованість» виділено підходи, які представлені на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Підходи до трактування поняття «дебіторська заборгованість»

Джерело: складено автором

Причинами виникнення дебіторської заборгованості можуть бути:

- відстрочки або прострочки платежів;
- наявність недостачі;
- виявлення фактів розкрадань.

Звичайними умовами виникнення дебіторської заборгованості є реалізація товарів (продукції, робіт, послуг), коли покупцю або замовнику передаються права власності та ризики, які виникають у зв'язку з правом власності.

Існують декілька підходів до класифікації дебіторської заборгованості. Заборгованість дебіторів можна групувати у тому числі за наступними ознаками:

- строки та своєчасність погашення;

- об'єктами, щодо яких виникає дебіторська заборгованість;
- зв'язок із операційним циклом.

Проте базові підходами щодо класифікації дебіторської заборгованості є схожими. Відповідно до НП(С)БО 10 дебіторська заборгованість за строком погашення поділяється на довгострокову і поточну.

Для цілей управління заборгованістю їх групують за термінами погашення. За цією ознакою виділяють короткострокову (строк погашення якої менше 12 місяців) та довгострокову дебіторську заборгованість (строк погашення якої перевищує 12 місяців). З метою контролю за станом дебіторської заборгованості виділяють наступні показники:

- вид продукції, товарів, робіт або послуг;
- ступінь насиченості ринку аналогічними товарами, продукцією, послугами або роботами;
- платоспроможність замовників та покупців;
- розрахункова дисципліна, яка прийнята на підприємстві [18].

Відповідно до положень НП(С)БО 10 дебіторська заборгованість групується за строками погашення та сумнівністю погашення (рис. 1.4).

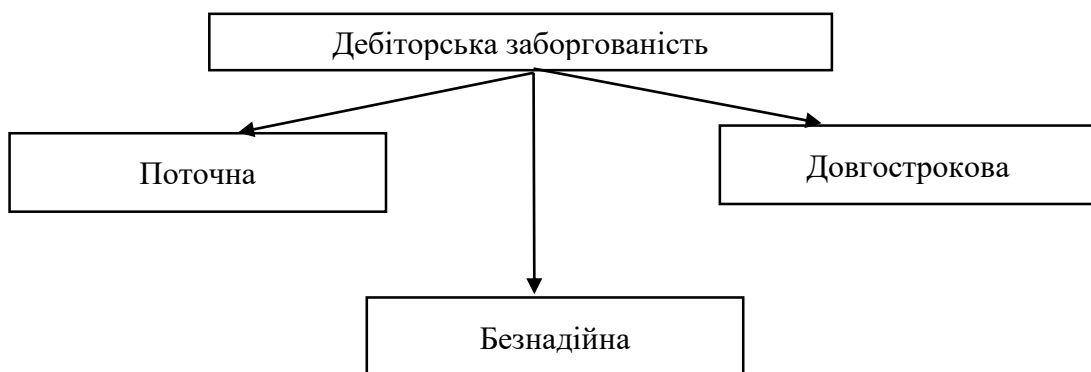

Рис. 1.4. Класифікація дебіторської заборгованості за НП(С)БО 10

Джерело: [19]

Як об'єкт бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість є одним з ключових чинників, що впливає на платоспроможність, ліквідність та фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності. Ефективне ведення бухгалтерського обліку заборгованості сприяє зміцненню довірливих відносин,

платіжної та розрахункової дисципліни, прискоренню оборотності оборотних активів. А отже правильно розроблена стратегія управління дебіторською заборгованістю сприяє формуванню репутації надійного та відповідального суб'єкта господарювання [20].

Керівники певного підрозділу розробляють заходи своєчасного контролю та оперативного аналізу, які дозволяють своєчасно вплинути на стан заборгованості [21].

Наявність простроченої або безнадійної заборгованості можуть стати причиною фінансових проблем та навіть банкрутства суб'єкта підприємницької діяльності. Щоб уникнути зазначених негативних явищ необхідно організувати якісну систему бухгалтерського обліку заборгованостей, грамотного управління заборгованістю та розробити процедури повернення заборгованість дебіторів [21].

На розмір дебіторської заборгованості можна вплинути через впровадження певних заходів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Заходи впливу на стан дебіторської заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності

№ з/п	Фактор	Зміст
1	Наявність спеціальної служби для роботи із контрагентами	Доцільно створити відділ, що відповідатиме за відбір перевірених партнерів
2	Перевага розрахункам на умові передплати	Сприяє мінімізації ризиків непогашення дебіторської заборгованості
3	Система заохочень для клієнтів	Застосування системи знижок за дострокове погашення заборгованості
4	Формування переліку надійних контрагентів	За результатами стану виконання зобов'язань за договорами постачання сформувані списки надійних дебіторів
5	Оптимальний розподіл дебіторів	За результатами стану виконання зобов'язань за договорами постачання групувати дебіторів за ступенем надійності. Дозволяє у найкоротші терміни визначити причини дебіторської заборгованості

Джерело: [22]

Важливими аспектами обліку дебіторської заборгованості є визнання та

правильна оцінка заборгованості дебіторів на усіх етапах її руху. Поточна дебіторська заборгованість за реалізовані товари (продукцію, роботи та послуги) визнається активом одночасно з доходами, які підприємство отримало в результаті процесу реалізації. Тому, визнання дебіторської заборгованості базується на наступних умовах:

- передача вигід та ризиків, які виникають у момент реалізації товарів (продукції, робіт, послуг) та визначені умовами підписаного договору (контракту або угоди);

- господарюючий суб'єкт після здійснення реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) зупиняє здійснення управління та контроль за реалізованими активами;

- сума доходів від реалізації активів, наданих послуг, виконаних робіт може бути достовірно визначена;

- існує впевненість у збільшенні економічних вигід за результатами реалізації;

- витрати за операціями з реалізації товарів (робіт, послуг, продукції) можуть бути достовірно визначені.

Зазначимо, що поточна дебіторська заборгованість, що виникла в результаті реалізації продукції, товарів, робіт, послуг включають у підсумок балансу за чистою реалізаційною вартістю. За умов надання відстрочки платежів та виникненням різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів така різниця визнається заборгованістю щодо нарахованих доходів.

Залежно від терміну погашення та впевненості підприємства у тому, що на дату балансу дебіторська заборгованість оцінюється за наступними видами оцінок:

- первісною вартістю;
- чистою реалізаційною вартістю;
- дисконтованою вартістю майбутніх платежів.

На формування первісної вартості заборгованості дебіторів мають вплив

наступні показники:

- надання покупцям торговельних знижок (через збільшенням обсягу купівлі, передплати за продукцію, товари, роботи, послуги);
- надання покупцям знижок після реалізації (через скорочення терміну оплати заборгованості);
- повернення товарів від покупців через невідповідність їх фактичних характеристик заявленим у супровідних документах [23-25].

Поточна дебіторська заборгованість, яка являється фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, що призначена для продажу) оцінюється за чистою реалізаційною вартістю, для визначення якої розраховується резерв сумнівних боргів. Призначення формування резерву сумнівних боргів полягає у зменшенні негативного впливу фактів списання безнадійної заборгованості на фінансовий результат діяльності суб'єкта підприємницької діяльності.

Основні питання щодо визначення резерву сумнівних боргів врегульовано НП(С)БО 10. Для визначення величини резерву сумнівних боргів національним стандартом запропоновано декілька методів:

- визначення величини сумнівної заборгованості (резерв сумнівних боргів розраховується на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів);
- застосування коефіцієнта сумнівності (резерв сумнівних боргів визначається множенням залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності).

У свою чергу для розрахунку коефіцієнта сумнівності запропоновано наступні способи:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення; – визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Створення резерву сумнівних боргів за міжнародним досвідом базується

на визначенні суми реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. При розрахунку коефіцієнту сумнівності використовують дані аналізу суми реалізації та безнадійну заборгованість суб'єкта господарювання виходячи із інформації попередніх періодів. Позитивною ознакою вітчизняного досвіду є узгодження бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та обліку з метою оподаткування. Тому резерв сумнівних боргів доцільно створювати у наступних випадках:

- відсутності забезпечення гарантіями (угодами щодо страхування, заставами, вексями) дебіторської заборгованості;
- дебітор не погашає заборгованість протягом періоду, що перевищує тридцять днів;
- суб'єкт господарювання намагається стягнути заборгованість через судовий позов.

Зазначимо, що висновки щодо створення резерву сумнівних боргів у тому числі роблять за результатами інвентаризації активів, яка проводиться за наказом керівниками комісією. Обґрунтовані висновки мають містити наступні показники:

- причини виникнення заборгованості дебіторів;
- дату виникнення дебіторської заборгованості;
- терміни сплати за договірними умовами (графік погашення заборгованості);
- підтвердження застосування гарантій щодо погашення дебіторської заборгованості;
- дата подання позову в судові органи щодо стягнення дебіторської заборгованості;
- дані платіжних документів про перерахування мита.

Щодо довгострокової заборгованості, яка існує не у кожного суб'єкта господарювання, то здебільшого такою заборгованістю надані позики. Зазначена заборгованість відображається в балансі за теперішньою вартістю, яка залежить від її виду та умов погашення. Частина довгострокової заборгованості, строк якої

зменшується та досягає терміну менше дванадцяти місяців відображають в балансі у складі поточної дебіторської заборгованості. В бухгалтерському обліку зазвичай переведення довгострокової заборгованості у поточну та навпаки не відображається на відміну від переведення кредиторської заборгованості.

Заслуговує на увагу оцінка довгострокової заборгованості за довгостроковою фінансовою орендою, яка оцінюється за дисконтованою вартістю майбутніх платежів. Особливості оцінки дебіторської заборгованості, що виникає за довгостроковою орендою, регламентовано НП(С)БО 14 «Оренда».

1.2. Нормативно-правове регулювання обліку та аудиту дебіторської заборгованості підприємства

Регулювання бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості представлено законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності, низкою нормативних документів Міністерства фінансів України, Кабінету міністрів України. У цілому нормативно-правові акти з регулювання обліку та аудиту дебіторської заборгованості можна представити декількома рівнями (рис. 1.5).

Суб'єкти підприємницької діяльності відряджають працівників забезпечуючи авансом підзвітну особу грошовими коштами для поточних витрат під час відрядження. Авансові грошові кошти мають бути перераховані на банківську картку працівника або підзвітній особі під час відрядження надається можливість використовувати корпоративну платіжну картку [26]. Господарський кодекс України у взаємовідносинах між контрагентами, що виникають через розрахункові операції, визначає боржників та кредиторів, або позичальник та позикодавець. Відповідно до договірних умов кожна із сторін має права, обов'язки. У таких взаємовідносинах може встановлюватися заборгованість третьої сторони.

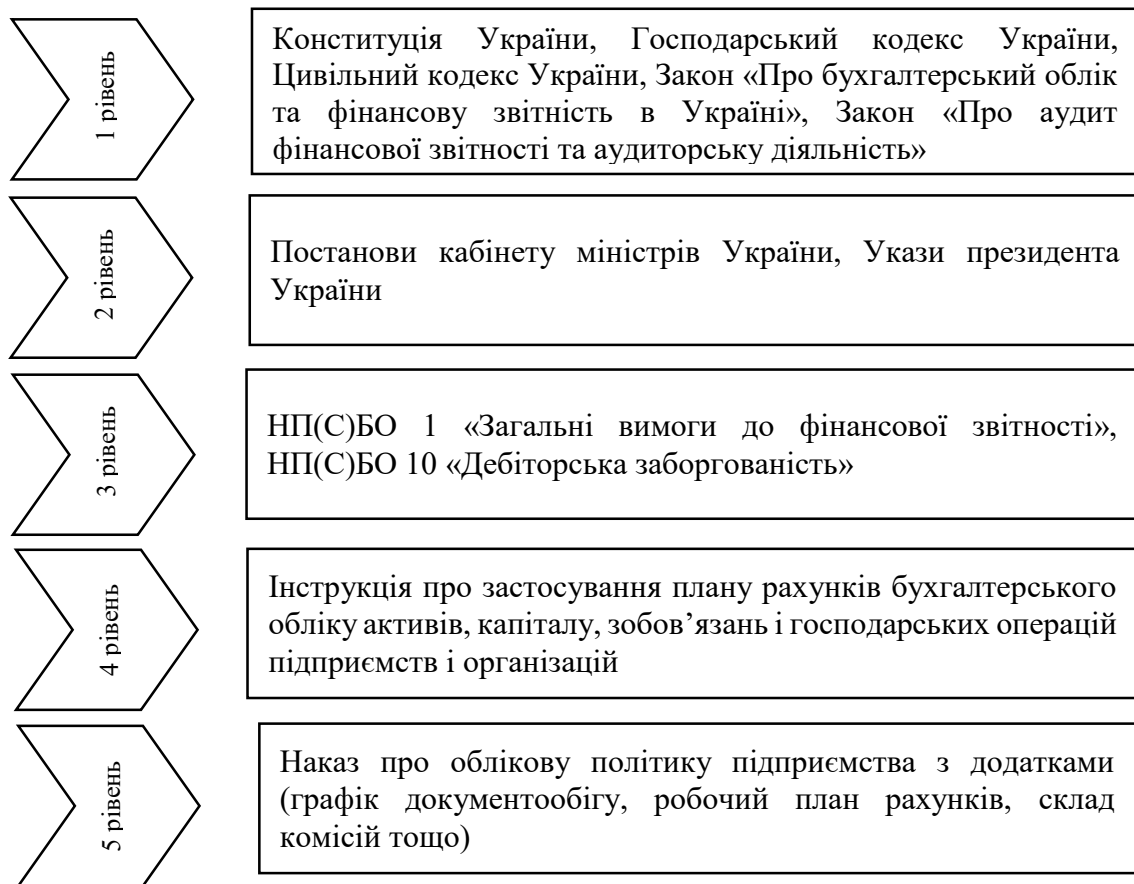

Рис. 1.5. Рівні нормативно-правового регулювання обліку та аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності

Джерело: складено автором

Нормативно-правове регулювання діяльності суб'єкта підприємницької діяльності відіграє важливу роль у функціонуванні підприємства, являється інструментом встановлення правових та економічних відносин з партнерами, працівниками, фінансовими посередниками, державою. Нормативно-правове регулювання обліку та аудиту дебіторської заборгованості здійснюється а основі певної ланки чинних законодавчо-нормативних актів.

З урахуванням різних видів дебіторської заборгованості нормативно-законодавче регулювання розрахунків з підзвітними особами встановлено значною кількістю документів (табл. 1.3).

**Характеристика законодавчо-нормативних актів з регулювання
розрахунків з підзвітними особами**

№ з/п	Нормативний акт	Характеристика
1	Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо платіжних послуг» № 2888-ІХ	Даним Законом внесені зміни у пункт 170.9.4 ПКУ, яким передбачено порядок складання звіту про використання коштів (електронних грошей), які видано підзвітній особі
2	Кодекс законів про працю	Регулює трудові відносини суб'єкта господарювання з працівником, який знаходиться у відрядженні
3	Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон	Інструкція розроблена для працівників державного сектору, але її положення можуть бути використані всіма суб'єкта господарювання
4	Порядок складання Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт	Містить форму та вимоги щодо складання та подання Звіту про використання підзвітних коштів або електронних грошей виданих для використання у відрядженні
5	Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні	Визначає порядок видачі підзвітним особам готівкових коштів та терміни подання авансових звітів

Джерело: складено автором

У Цивільному кодексі України врегульовано питання встановлення взаємовідносин між цивільними особами та різними особами та контрагентами, надається визначення терміну «борг», врегульовано правовідносини між усіма групами контрагентів [27].

1.3. Організація і задачі обліку та аудиту дебіторської заборгованості товариства

Теоретичні та практичні аспекти формування, оцінки, обліку та контролю дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання розглянули у наукових працях наступні вчені: В. Белозерцев, І. Бланк, А. Береза, С. Голов, О. Іванілова, О. Топоркова, О. Кияшко, Ж.-Б. Колл, М. Огійчук, Л. Сук, П. Хомін.

До основних завдань організації обліку дебіторської заборгованості відносяться:

- формування достовірної інформації про стан дебіторської заборгованості;
- забезпечення користувачів необхідною інформацією;
- контроль за виконанням договорів;
- контроль за станом розрахунків [28].

Організація обліку дебіторської заборгованості полягає у визначенні порядку формування первинної облікової інформації, аналізу вихідної інформації, раціонального контролю за станом заборгованості.

Організація обліку дебіторської заборгованості включає:

- розробку порядку розрахункової дисципліни;
- встановлення форми розрахунків;
- розробка картотеки дебіторів;
- встановлення порядку первинного обліку дебіторської заборгованості;
- визначення техніки ведення синтетичного та аналітичного обліку.

У договорах на постачання товарів, виконання робіт та надання послуг доцільно уточнити умови гарантування своєчасного погашення дебіторської заборгованості, встановити фінансові санкції за порушення договірних умов. Форма розрахунків має бути обов'язково вказана у договорі.

До основних об'єктів обліку дебіторської заборгованості відносяться:

- операції за розрахунками з дебіторами;
- товарно-матеріальні цінності;
- надані послуги;
- виконані роботи;
- заборгованість за розрахунками з контрагентами [29-30]. Мулик Я. у

наукових дослідженнях наголошує на основних напрямках розвитку аудиту розрахункових операцій та пропонує порядок проведення аудиторської перевірки розрахунків з усіма дебіторами та кредиторами із застосуванням зустрічної звірки розрахунків між контрагентами [31].

Автори наукової статті підкреслюють значущість використання господарських договорів, які являються основної формою здійснення товарно-грошових відносин між контрагентами [32].

Застосування сучасних інформаційних систем обліку дебіторської заборгованості призводить до:

- зниження трудомісткості роботи бухгалтерів;
- контролювати правильність відображення господарських операцій;
- полегшує розрахунки між підприємствами,
- забезпечує оперативність і тривалість зберігання отриманої інформації.

Процес оцінки дебіторської заборгованості можна розбити на декілька етапів, представлених на рис. 1.6.

У системі аудиту дебіторської заборгованості сформована мета та завдання, які необхідно виконати в ході проведення перевірки. Метою аудиторської перевірки дебіторської заборгованості є збір достатніх аудиторських доказів, на підставі яких складається думка щодо достовірності даних щодо стану дебіторської заборгованості, що міститься у фінансовій звітності.

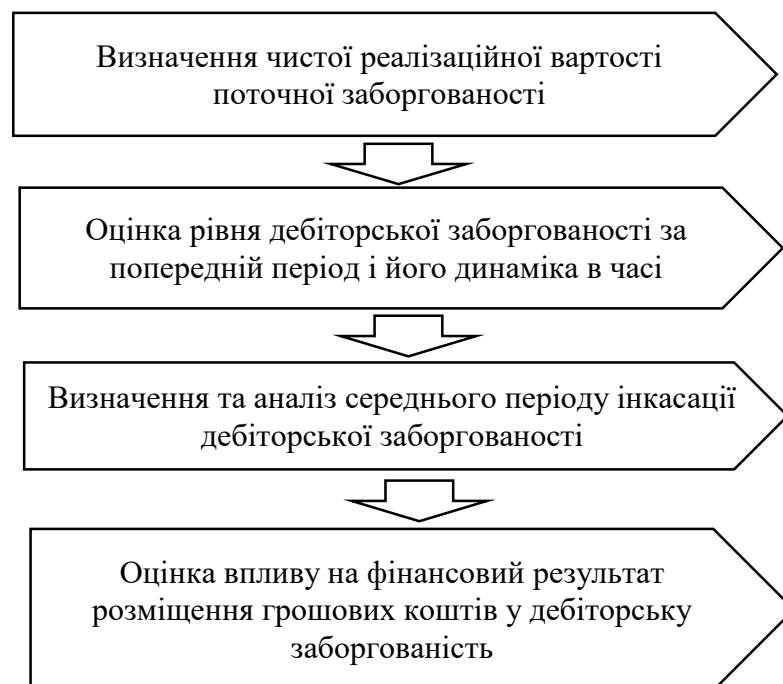

Рис. 1.6. Порядок оцінки дебіторської заборгованості

Джерело: складено автором

Основні завдання аудиту дебіторської заборгованості включають:

1. Перевірку дотримання вимог НП(С)БО 10 щодо розкриття інформації у

фінансовій звітності щодо:

- визначення дебіторської заборгованості;
- визнання заборгованості дебіторів;
- оцінка дебіторської заборгованості;
- методів формування резерву сумнівних боргів;
- списання резерву сумнівних боргів;
- розкриття інформації про резерв сумнівних боргів у примітках до річної фінансової звітності.

фінансової звітності.

2. Встановлення реального стану дебіторської заборгованості.

3. Оцінка правильності класифікації дебіторської заборгованості.

4. Аналіз положень облікової політики щодо дебіторської заборгованості.

5. Оцінка стану синтетичного та аналітичного обліку.

6. Перевірка правильності відображення операцій з дебіторською заборгованістю на рахунках бухгалтерського обліку.

Перевірка дебіторської заборгованості має відбуватися за класифікаційними групами за терміном погашення. Окремо необхідно звернути увагу на наявність довгострокової заборгованості. Кількість аудиторських процедур має бути достатньою для формування думки аудиторської групи.

Варто зауважити, що сума дебіторської заборгованості впливає на величину наявних грошових коштів. Тому визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості полягає у розрахунку такої допустимої суми боргів дебіторів, яка не буде перешкоджати безперебійній роботі підприємства.

Висновки до розділу 1

Визначення поняття «дебіторська заборгованість» надається у законодавчо-нормативних документах, наукових працях вчених-економістів, є доволі дискусійним, що підтверджує важливість цього об'єкту. Дебіторська заборгованість значно впливає на рівень платоспроможності суб'єкта господарювання, безперебійність фінансово-господарської діяльності та її

стабільність.

Значний розмір дебіторської заборгованості свідчить про відволікання коштів з обороту та негативно впливає на фінансову стійкість підприємства. Від ефективного управління даним видом заборгованості залежить фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності. Тому основним завданням управління дебіторською заборгованістю є оптимізація розміру боргів, забезпечення їх повної оплати.

Зазначимо, що навіть побудова дієвої системи внутрішнього контролю суб'єктом господарювання завжди існує ризик неповернення дебіторської заборгованості, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Налагоджена система внутрішнього контролю є важливим елементом ефективного управління дебіторською заборгованістю, тобто оптимізація такої заборгованості. За таких умов підприємство визначає оптимальні структуру, розмір, період обороту дебіторської заборгованості відповідно до цілей та стратегії суб'єкта підприємницької діяльності.

Як об'єкт бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість є одним з ключових чинників, що впливає на платоспроможність, ліквідність та фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності. Ефективне ведення бухгалтерського обліку заборгованості сприяє зміцненню договірних відносин, платіжної та розрахункової дисципліни, прискоренню оборотності оборотних активів.

Правильно розроблена стратегія управління дебіторською заборгованістю сприяє формуванню репутації надійного та відповідального суб'єкта господарювання. Зазвичай у конкурентному середовищі при розширенні бізнесу обсяг заборгованості буде вищим, ніж у звичайних умов господарювання. Але питання мінімізації ризиків несвоєчасного повернення або неповернення дебіторської заборгованості має обов'язково враховуватися та вирішуватися у системі управління оборотними активами.

Формування системи управління дебіторською заборгованістю має включати етапи, що сприяють налагодженню платіжної та розрахункової

дисципліни, контролю за станом боргів.

Звичайними умовами виникнення дебіторської заборгованості є реалізація товарів (продукції, робіт, послуг), коли покупцю або замовнику передаються права власності та ризики, які виникають у зв'язку з правом власності.

Існують декілька підходів до класифікації дебіторської заборгованості. Для цілей управління заборгованістю їх групують за термінами погашення. За цією ознакою виділяють короткострокову (строк погашення якої менше 12 місяців) та довгострокову дебіторську заборгованість (строк погашення якої перевищує 12 місяців).

Наявність простроченої або безнадійної заборгованості можуть стати причиною фінансових проблем та навіть банкрутства суб'єкта підприємницької діяльності. Щоб уникнути зазначених негативних явищ необхідно організувати якісну систему бухгалтерського обліку заборгованостей, грамотно управління заборгованістю та розробити процедури повернення заборгованість дебіторів

Організація обліку дебіторської заборгованості полягає у визначенні порядку формування первинної облікової інформації, аналізу вихідної інформації, раціонального контролю за станом заборгованості.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ТА АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Документальне оформлення операцій з дебіторською заборгованістю та облікові процедури суб'єкта господарювання

Виконані роботи та надані послуги контрагенти оформлюють Актами виконаних робіт. Після підписання такого документу відповідальними особами його передають у розрахунковий підрозділ. Для забезпечення своєчасності погашення дебіторської заборгованості доцільно розробити графік, у якому визначено терміни погашення заборгованості, порядок руху усіх розрахункових документів між підрозділами, відповідальні за складання первинних документів, їх перевірку.

Синтетичний облік розрахунків з дебіторами ведеться із застосуванням рахунків, що регулюється Інструкцією про його застосування. У табл. 1.1 для відображення інформації про поточну заборгованість запропоновано рахунки третього класу (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Синтетичні рахунки з обліку дебіторської заборгованості

Синтетичні рахунки	Субрахунки
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»
	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	371 «Розрахунки за виданими авансами».
	374 «Розрахунки за претензіями».
	377 «Розрахунки з різними дебіторами»

Джерело: [33]

Узагальнення інформації про заборгованість за розрахунками з покупцями та замовниками, крім заборгованості, що забезпечена векселями, відображається на рахунку 36. Аналітичний облік дебіторської заборгованості доцільно вести за кожним покупцем та замовником [33].

На рахунку 37 ведеться облік дебіторської заборгованості з різними дебіторами за виданими авансами, претензіями, відшкодуванням завданих збитків, нарахованими доходами та іншими операціями. Аналітичний облік доцільно організувати за кожним дебітором, термінами виникнення та погашення заборгованості.

Запропоновані аналітичні рахунки подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Запропоновані рахунки з обліку розрахунків з контрагентами

Синтетичні рахунки	Субрахунки	Аналітичні рахунки
1	2	3
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	361.1 «Поточна дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
		361.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
		361.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	362.1 «Поточна дебіторська заборгованість з іноземними покупцями»
		362.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з іноземними покупцями»
		362.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з іноземними покупцями»
	365 «Розрахунки з вітчизняними замовниками»	365.1 «Поточна дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»
		365.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»
		365.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»

Закінчення табл. 2.2

1	2	3
	366 «Розрахунки з іноземними замовниками»	366.1 «Поточна дебіторська заборгованість з іноземними замовниками»
		366.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з іноземними замовниками»
		366.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з іноземними замовниками»
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	371 «Розрахунки за виданими авансами»	371.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами за виданими авансами»
		371.2 «Розрахунки в іноземній валюті з різними дебіторами за виданими авансами»
	374 «Розрахунки за претензіями»	374.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами за претензіями»
		374.2 «Розрахунки в іноземній валюті з різними дебіторами за претензіями»
	377 «Розрахунки з різними дебіторами»	377.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами»
		377.2 «Розрахунки в іноземній валюті з різними дебіторами»

Джерело: [34]

Важливою ділянкою облікової роботи є операції по розрахунках з підзвітними особами, яка включає особливості документального оформлення таких операцій, контролю за використанням підзвітних сум, витратами підзвітної особи. До основних завдань обліку розрахунків з підзвітними особами відносяться наступні:

- затвердження списку підзвітних осіб;
- встановлення ліміту підзвітних сум для кожного структурного підрозділу суб'єкта підприємницької діяльності, що обумовлено оптимізацією витрат підприємства;
- встановлено порядку визначення підзвітних сум;

- формування правил і процедур виплати підзвітних сум, документального оформлення таких операцій, порядку звітування за витрати підзвітних коштів на господарські нужди [35].

Розрахунки з підзвітними особами регулює низка законодавчо-нормативних актів, у тому числі статтею 140 ПКУ, інструкціями про службові відрядження, постановами Кабінету міністрів України. Службовим відрядженням відповідно до нормативних документів являється поїздка працівника суб'єкта господарювання за розпорядженням керівника до іншого населеного пункту протягом певного терміну для виконання службових доручень [36].

Готівкові кошти видаються підзвітним особам у наступних випадках:

- для закупівлі брухту чорних та кольорових металів (на строк, що не перевищує 30 робочих днів від дати видачі підзвітній особі готівкових коштів);
- для закупівлі продукції аграрного бізнесу та заготівлі вторинної сировини (на строк, що не перевищує десять робочих днів);
- на усі господарські потреби (на строк, що не перевищує два робочих днів від дати видачі підзвітній особі готівкових коштів) [37].

Підзвітні кошти видають в готівковій формі або у формі електронних грошей шляхом їх перерахування на корпоративні або інші банківські картки. С початку повномасштабного вторгнення на територію України було внесено зміни в ПКУ у частині звітування з витрачання коштів на відрядження. Новим законом врегульовано питання звітності про використання коштів, що видано на відрядження або під звіт [38].

Але у зазначену документі не встановлено норма звітування при готівкових розрахунках з підзвітними особами. Тому розрахунки за підзвітними особами готівкою регулюються Положенням про ведення касових операцій у національній валюті.

Положеннями ПКУ встановлено, що при відрядженнях у межах країни та зарубіжних країн, в'їзд на територію яких не потребує дозволу на в'їзд, розмір добових має бути визначено наказом про відрядження та оформлено

відповідними первинними документами. Нормами статті 170 ПКУ встановлено порядок подання Звіту щодо повернення підзвітних сум та встановлено строки повернення таких коштів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Строки повернення невикористаних підзвітних коштів

Призначення виданих коштів	Строки повернення невикористаних підзвітних коштів	Санкції за порушення строків повернення
Відрядження	До закінчення п'ятого банківського дня, що настає за днем завершення відрядження	Сума неповернутих підзвітних сум вважається доходом, що отримав працівник. Тому отриманий дохід оподатковується за ставками:
Господарські потреби	Не більше двох робочих днів з урахуванням дня отримання готівки підзвітною особою	- 15% у випадку не перевищення розміру десяти мінімальних заробітних плат станом на 01.01 поточного року;
Закупівля сільськогосподарської продукції та заготівлю вторинної сировини	Не більше десяти робочих днів від дня видачі готівки підзвітній особі	- 17% - для суми, що перевищує десять мінімальних заробітних плат

Джерело: [37]

Також варто зазначити внесені за останні роки законодавчі зміни, які стосуються наступних положень: якщо під час відрядження платник податку застосував платіжні інструменти (у тому числі корпоративні або особисті платіжні карти) або їх реквізити при проведенні безготівкових розрахунків, отримання готівкових коштів в межах суми добових витрат звіт про використання виданих на відрядження коштів (електронних грошей) не складають та не подають.

Ключовою підставою для відрядження працівниками є наказ керівника підприємства, де зазначається мета, територія відрядження. Дебіторська заборгованість за розрахунками з підзвітними особами виникає через відрядження працівників для вирішення господарських питань, закупівлі для господарських потреб запасів.

Організація впровадження дієвих процедур обліку та контролю розрахунків з підзвітними особами товариства сприяє посиленню внутрішнього контролю за витрачанням підзвітних коштів. В системі впровадження інформаційних систем для обліку варто затвердити персоніфіковані заявки щодо цілі використання підзвітних коштів працівниками підприємства, що обмежить нецільове використання коштів підзвітними особами.

Наступним дієвим заходом є запровадження регламентованої системи надання підзвітних сум, яка має персоніфікувати підзвітних осіб. Також доцільно зазначити у заявці цілі, призначення, термін використання коштів, а також структурний підрозділ, задля господарських операцій якого використовуються кошти. Зазначені показники сприяють контролю за правильним списанням витрат різних напрямів діяльності [38].

При відрядженні працівників у заявці необхідно зазначити маршрут відрядження, час відрядження. Кожна заявка на використання підзвітних сум при діджиталізації облікового процесу має узгоджуватися в залежності від напрямів використання коштів:

- закупівлі товарно-матеріальних цінностей;
- ремонт інструментів та обладнання;
- ремонт оргтехніки;
- закупівлі канцелярських товарів.

Працівники фінансового відділу також долучаються до перевірки даних заявок про витрати на здійснення господарської діяльності. Керівник підприємства відповідно до чинного законодавства безпосередньо відповідає за організацію та ведення бухгалтерського обліку та контролю товариства. Тому він має завірити сформовані заявки для надання підзвітним особам коштів для цільового витрачання. Усі непередбачені зміни, які стосуються перевищення зазначених у сформованих заявках сум, узгоджуються з керівником підприємства. За результатами процедури узгодження змін доцільно складати Звіт про результати аналізу узгодження замовлень покупців та замовників.

2.2. Відображення дебіторської заборгованості у фінансовій та податковій звітності

Звітність відповідно до вимог національних положень представляє систему узагальнених економічних показників обліку, які відображають результати діяльності суб'єкта господарювання за звітний період [39].

Основні вимоги щодо принципів, компонент фінансової звітності, призначення фінансової звітності викладено Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та національних стандартах бухгалтерського обліку. Зокрема визначення поняття «фінансова звітність» надається у НП(С)БО 1.

Фінансова звітність являється складовою частиною бухгалтерської звітності та містить інформацію, що характеризує фінансовий стан підприємства, результати його діяльності та рух грошових коштів за звітний період. Користувачами фінансової звітності насамперед є зовнішні користувачі: кредитори, інвестори, фінансові установи. Саме складання фінансових звітів є завершальною стадією процесу бухгалтерського обліку. Організація процесу складання фінансової звітності за кожний звітний період, подання її органам державного регулювання та іншим користувачам складається із певних етапів (рис. 2.1).

Основною формою фінансової звітності є Баланс (Звіт про фінансовий стан), де відображається інформація окремо про довгострокову та поточну заборгованість. Загальновідомо, що дебіторська заборгованість відносить до складових активів (майна, господарських засобів) суб'єкта господарювання, тому відображається у відповідних розділах активу балансу за принципом зростання ліквідності активів.

Тобто, довгострокова дебіторська заборгованість включена до складу необоротних активів, відповідно поточна – до оборотних активів.

Рис. 2.1. Організація процесу складання фінансової звітності

Джерело: [40]

Інформація про поточну та довгострокову дебіторську заборгованість, формування та використання резерву сумнівних боргів відображається у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та формі № 5 «Примітки до річної фінансової звітності». Процедура відображення інформації про усі види дебіторської заборгованості у компонентах фінансовій звітності підприємства

подано на рис. 2.2.

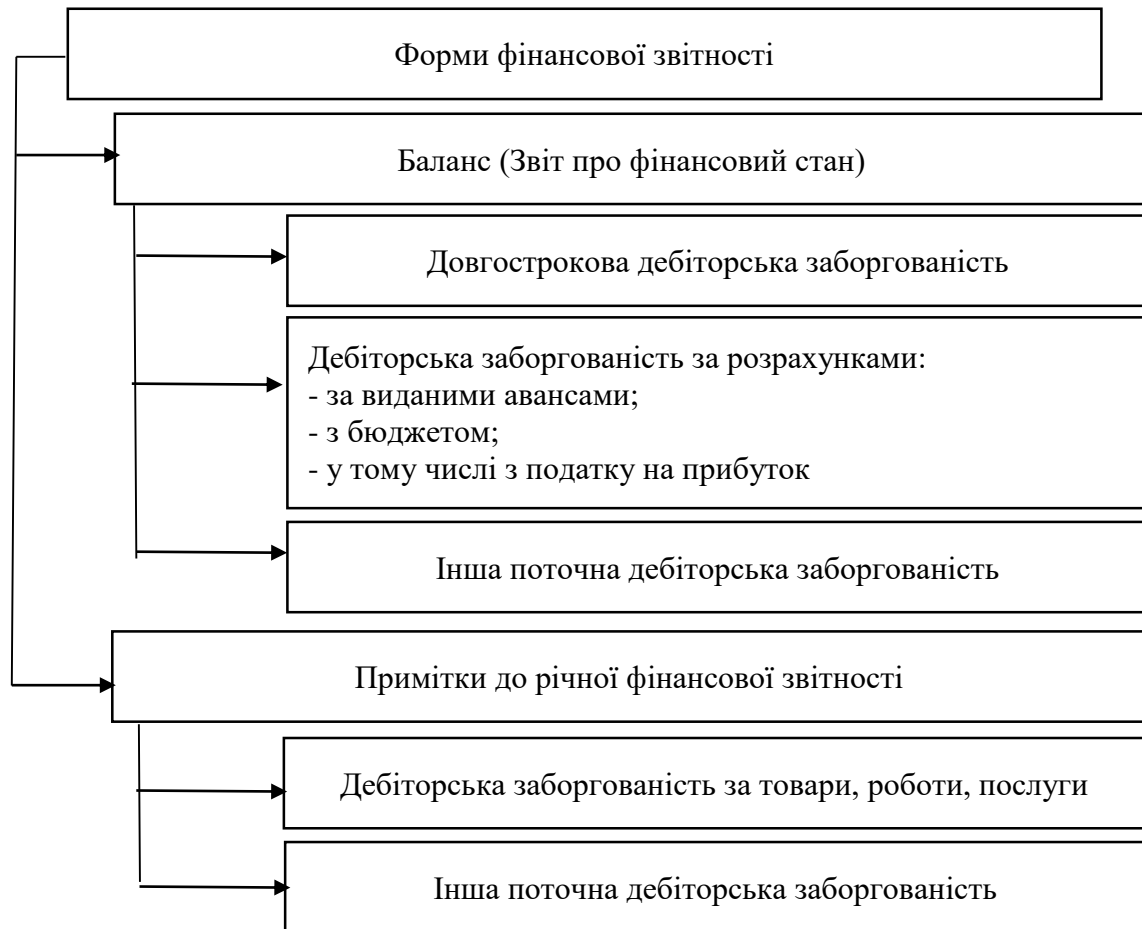

Рис. 2.2. Відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності

Джерело: [40]

Поточна дебіторська заборгованість за товари (продукцію, роботи, послуги), що на практиці є найбільш розповсюдженим видом боргів, характеризує заборгованість замовників та покупців за надані їх активи, виконані роботи а надані послуги з врахуванням резерву сумнівних боргів.

У табл. 2.4 представлено статті Балансу (Звіту про фінансовий стан), на яких міститься інформація про різні види дебіторської заборгованості.

У примітках до фінансової звітності надається наступна інформація про стан дебіторської заборгованості:

- суми довгострокової дебіторської заборгованості та перелік дебіторів;
- суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін та перелік дебіторів,

з відображенням внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості;

- метод визначення резерву сумнівних боргів;
- склад та суми іншої дебіторської заборгованості;
- поточна дебіторська заборгованість за товари (продукцію, роботи, послуги) у розрізі класифікації за термінами погашення;
- залишок резерву сумнівних боргів за кожним видом поточної дебіторської заборгованості;
- формування та використання резерву сумнівних боргів.

Таблиця 2.4

**Відображення дебіторської заборгованості у Балансі
(Звіті про фінансовий стан)**

Розділ активу	Назва статті	Код рядку
I. Необоротні активи	Довгострокова дебіторська заборгованість	1040
II. Оборотні активи	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125
	Дебіторська заборгованість за розрахунками:	
	- за виданими авансами	1130
	- з бюджетом	1135
	- у тому числі з податку на прибуток	1136
	Інша поточна дебіторська заборгованість	1155

Джерело: [41]

При здійсненні операцій щодо розрахунків між пов'язаними сторонами у Примітках до річної фінансової звітності розкривають інформацію про дебіторів з виділенням сальдо дебіторської заборгованості. У Примітках дублюється інформація про іншу дебіторську заборгованість, яка розкривається у другому розділі активу Балансу (Звіту про фінансовий стан).

Статтею 139 ПКУ визначено порядок розрахунку різниць, які виникають при визначенні резервів, яким обумовлено збільшення або зменшення фінансового результату до оподаткування у випадках створення резерву сумнівних боргів. У податковій декларації з податку на прибуток у складі витрат відображають також відображають дебіторську заборгованість за відвантажений

товар, по якій закінчився строк позивної давності за умов, якщо резерв сумнівних боргів не створювався та не здійснювалися міри щодо стягнення таких боргів [42].

За умов переходу товариства до складу мікропідприємств та складання спрощеної фінансової звітності за НП(С)БО 25 інформація про дебіторську заборгованість відображається згорнуто у порівнянні із ф. № 1, ф.№ 5, які регламентовано НП(С)БО 1 (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Відображення інформації про дебіторську заборгованість у спрощеній фінансовій звітності

Джерело: складено автором

Відповідно збільшення фінансового результату до оподаткування відображається на наступні суми:

- витрат на створення резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків згідно із положеннями НП(С)БО та МСФЗ;
- витрат від списання дебіторської заборгованості, що перевищує резерв сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків.

Зменшення фінансового результату до оподаткування відбувається на наступні суми:

- на суму зменшення (коригування) резерву сумнівних боргів або очікуваних кредитних збитків, на яку відбулося збільшення фінансового результату до оподаткування відповідно до вимог НП(С)БО або МСФЗ;

- списаної дебіторської заборгованості, у тому числі за рахунок резерву сумнівної заборгованості, відповідно до норм ПКУ.

Стаття 14 ПКУ регулює порядок коригування фінансового результату до оподаткування на резерв очікуваних кредитних збитків, на суму витрат від списання дебіторської заборгованості понад резерв та на суму списаної дебіторської заборгованості, у тому числі за рахунок нарахованого резерву.

При цьому, якщо сума витрат від списання дебіторської заборгованості перевищує суму резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів), то фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму такого перевищення [43, 44].

2.3. Аудит дебіторської заборгованості та напрями удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства

Система внутрішнього аудиту базується на організації служби внутрішніх аудиторів або залучення працівників відповідних підрозділів до організації внутрішнього аудиту. Для належного ведення бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками необхідно визначити джерела інформації, які будуть слугувати аудиторськими доказами для визначення якості системи внутрішнього контролю та достовірності даних фінансової звітності (рис. 2.4). Від якості інформаційного забезпечення аудиторської перевірки залежать основні показники аудиту: час перевірки, обсяг аудиторських доказів та процедур, кількість завдань перевірки. Визначення методик проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості та отримання достатніх та якісних аудиторських доказів дозволяють аудитору досягти впевненості. Важливим аспектом аудиту є правильне документальне оформлення перевірки, що регулюється МСА 230 «Документація». Зазначений стандарт висуває вимоги щодо складу документів.

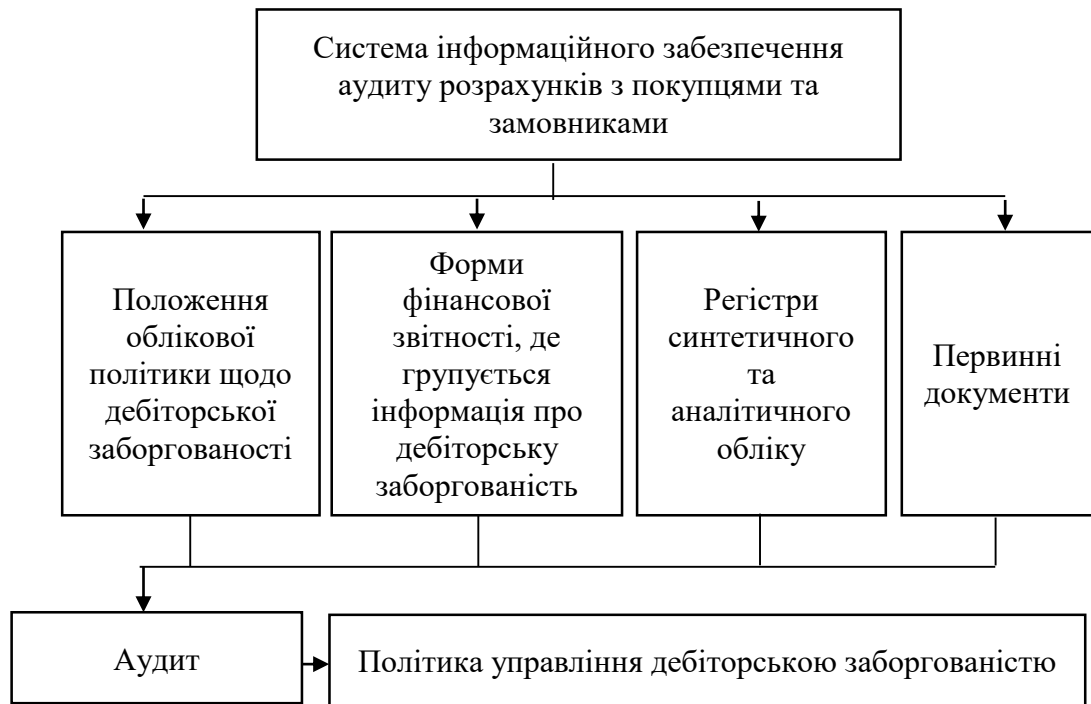

Рис. 2.4. Інформаційне забезпечення аудиту дебіторської заборгованості
Джерело: [44]

На кожному етапі аудиторської перевірки аудитори використовують певні документи, що допомагають правильно організувати перевірку, зібрати та обробити необхідні аудиторські докази, висловити аудиторську думку. Порядок документального оформлення усіх етапів перевірки подано на рис. 2.5.

Для оцінки стану системи внутрішнього контролю аудитори використовують тести, які містять коло питань, однозначна відповідь працівників товариства на які слугує підставою для висновків щодо якості системи внутрішнього контролю (табл. 2.5).

Наявність простроченої дебіторської заборгованості негативно впливає на фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності. Розробка заходів щодо уникнення такої заборгованості входить до складу компетентностей у тому числі внутрішніх аудиторів. Одним із дієвих заходів контролю за простроченою дебіторською заборгованістю вважається складання та надання контрагентам Акту взаємної звірки, який розробляється у довільній формі та має наступні показники:

- інформацію про виникнення дебіторської заборгованості (номер

договору, контракту або угоди, дату, суму заборгованості);

- терміни її погашення згідно договору;
- фактичні терміни погашення дебіторської заборгованості.

Рис. 2.5. Документальне оформлення процесу аудиторської перевірки дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання

Джерело: [45]

Систематична звірка стану розрахунків з покупцями та замовниками забезпечує суб'єктів господарювання від випадків, коли дебіторська заборгованість переходить до складу відстроченої або простроченої дебіторської заборгованості.

**Тест оцінки системи контролю за дебіторською заборгованістю ТОВ
«НЬЮ ФРИДОМ»**

№ з/п	Перелік питань	Варіанти відповіді		Інформація відсутня	Примітки
		Так	Ні		
1	2	3	4	5	6
1	Чи визнається дебіторська активом при її виникненні відповідно до НП(С)БО 10?				
2	Чи здійснюється перевірка сум, зазначених у рахунках-фактурах?				
3	Чи складено графік документообігу за операціями з дебіторською заборгованістю?				
4	Чи класифікується дебіторська заборгованість за термінами її погашення?				
5	Чи визнається дебіторська заборгованість у момент реалізації робіт та послуг одночасно з визнанням доходу?				
6	Чи було виявлено розбіжності у даних аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості?				
7	Чи проводиться інвентаризація дебіторської заборгованості перед складанням фінансової звітності?				
8	Чи виявляються порушення в обліку дебіторської заборгованості в результаті проведених інвентаризацій?				
9	Чи ведеться аналітичний облік дебіторської заборгованості?				
10	Чи проводиться аналіз термінів погашення дебіторської заборгованості?				
11	Чи формується список надійних дебіторів?				
12	Чи визначається оптимальний розмір дебіторської заборгованості?				
13	Чи проводять позапланові інвентаризації дебіторської заборгованості?				
14	Чи складають акти звірки з дебіторами?				
15	Чи змінювалися методи визначення резерву сумнівних боргів у звітному періоді?				
16	Чи здійснюється перевірка даних обліку дебіторської заборгованості у звітному періоді: - головним бухгалтером; - бухгалтером; - внутрішніми аудиторами?				

Закінчення табл. 2.5

1	2	3	4	5	6
17	Чи проводиться перевірка правильності оформлення первинних документів?				
18	Чи проводиться аналіз дебіторської заборгованості?				
19	Аналіз дебіторської заборгованості проводить: - економічний відділ; - фінансовий відділ; - бухгалтерія				
20	Чи проводилася у звітному періоді взаємоперевірки з дебіторами?				
21	Чи відображають у примітках до фінансової звітності інформацію про резерв сумнівних боргів?				
22	Чи було виявлено розбіжності або помилки у відображенні дебіторської заборгованості: - в аналітичному обліку; - синтетичному обліку; - фінансовій звітності?				
23	Чи проводилися перевірки розрахункових операцій?				

Джерело: [46]

Внутрішні аудитори можуть ініціювати проведення зустрічної звірки дебіторської заборгованості, за результатами якої менеджери сформулюють ефективні управлінські рішення щодо уникнення негативних факторів у розрахунках з покупцями та замовниками.

Обліковий процес на підприємстві включає інформаційні та контрольні організаційні операції, які базуються на реєстрації, зборі, обробки, передачі та збереженні даних щодо кожного факту господарського життя. Тому до ключових процедур удосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з підзвітними особами можна віднести:

- систематизація інформації про розрахунки з підзвітними особами та іншими дебіторами;
- оперативне та повне задоволення потреб користувачів інформації про стан розрахункової дисципліни та своєчасність виконання дебіторами договірних умов;

- упередження виникнення заборгованості підзвітних осіб без об'єктивних причин, за умов її виникнення – вживання ефективних заходів щодо притягнення боржників до відповідальності за порушення чинного законодавства та внутрішніх стандартів підприємства;

- контроль за станом сумнівної заборгованості;

- удосконалення інформаційних систем збору та обробки інформації щодо різних видів дебіторської заборгованості;

- реалізація пропозицій та рекомендацій, наданих за результатами попередніх перевірок;

- прогнозування фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємницької діяльності [47].

Впровадження зазначених заходів дозволить суттєво покращити платоспроможність підприємства, його фінансовий стан.

А.В. Гевчук зазначає, що регулярні інвентаризації активів суб'єкта господарювання, у тому числі звірка залишків дебіторської заборгованості, сприяє своєчасному виявленню помилок та недоліків у системі контролю за станом розрахунків [48].

Робота служби внутрішнього аудиту вважається результативною у випадках надання нею управлінській системі якісних рекомендацій щодо вирішення наявних проблем з погашення заборгованості дебіторами. Аудиторську перевірку дебіторської заборгованості доцільно проводити за алгоритмом, що включає планування перевірки, накопичення інформації, оцінку роботи відповідальних за розрахункові операції. За результатами попередніх етапів аудиторів складають звіт, де формулюють власну незалежну думку щодо стану внутрішнього контролю, обліку дебіторської заборгованості, достовірності даних про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності. А також розробляють перелік рекомендацій щодо поліпшення розрахункової дисципліни, забезпечення суб'єкта господарювання від погіршення фінансового стану.

Алгоритм забезпечення організації внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності представлено на рис. 2.6.

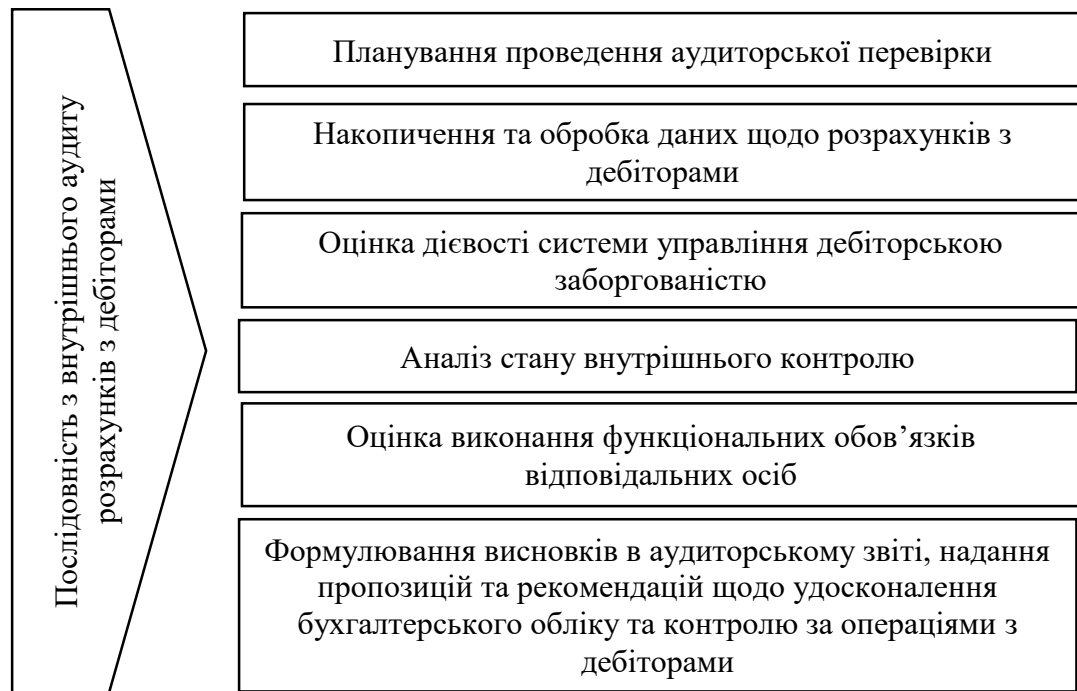

Рис. 2.6. Алгоритм забезпечення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості

Джерело: [48]

На етапі планування аудиторської перевірки відповідно до завдання аудиту, сформульованої мети визначають перелік робочих документів, які використовуються для збору інформації, визначення розбіжностей то узагальнення результатів застосування аудиторських процедур (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Запропонована форма робочого документа аудитора, яка узагальнює інформацію щодо залишків заборгованості дебіторів

Дебітори	За даними бухгалтерського обліку			За даними аудиторів			
	Дата виникнення дебіторської заборгованості	Сума, грн.	Відповідно до акту звірки, грн.	Підтвердження заборгованості зустрічними перевірками	Дата	Сума, грн.	Відповідно до акту звірки, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8

Джерело: розробка автора

Зазначимо, що немає типових форм робочих документів аудитора, для кожної аудиторської фірми або незалежного аудитора усі документи є ноу-хау, їх розробляють самостійно з урахуванням обсягу робіт, об'єкта перевірки та терміну перевірки.

Варто зазначити, що при проведенні аудиторської перевірки дебіторської заборгованості необхідно враховувати такий об'єкт як розрахунки з підзвітними особами, які можуть значно впливати на витрати товариства. Для перевірки своєчасного використання та його цільового характеру аудиторам варто використовувати окремий робочий документ (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Робочий документ аудитора з перевірки своєчасності погашення заборгованості підзвітних осіб

№ з/п	ПІБ підзвітної особи	Видача коштів під звіт			Звіт про витрачання			Повернення коштів		Залишок заборгованості	
		Дата	Сума, грн	Ціль	Дата	Сума	Напрямок витрачання	Дата	Сума	Дата	Сума
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Джерело: розробка автора

Зазначений робочий документ аудитора складається безпосередньо під час проведення аудиту та містить наступну інформація по кожній підзвітній особі:

- особисті дані;
- сума та дата отримання коштів;
- дата, сума та напрям використання коштів підзвітними особами суб'єктами господарювання;
- сума та дата повернення коштів підприємству;
- інформація щодо затримки повернення не використаних підзвітних сум дебіторами;
- висновки щодо розбіжностей, причин та наслідків фактичного погашення заборгованості підзвітних осіб.

Запропонований документ дозволяє за результатами застосування аудиторських процедур, зокрема арифметичної перевірки, виявити розбіжності у даних.

Таким чином, напрямими удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності можуть бути:

- гармонізація обліку з точки зору формування та використання резерву сумнівних боргів, відображення інформації про нього у фінансовій звітності;
- нормативне забезпечення обліку та аудиту дебіторської заборгованості, у тому числі внутрішніми стандартами та положеннями;
- контролю за сумнівною та безнадійною дебіторською заборгованістю;
- підтримка оптимального розміру дебіторської заборгованості, яка встановлюється за допомогою аналізу співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості;
- контроль за використанням підзвітних коштів [55].

Ефективна організація інформаційного забезпечення обліку та аудиту дебіторської заборгованості, систематичне проведення взаємної звірки з покупцями та замовниками, якісне планування аудиторської перевірки, застосування оптимальних аудиторських процедур сприяє зниженню ризиків неплатежів, своєчасному та достовірному відображенню інформації про розрахункові операції, зміцненню розрахункової дисципліни.

Отже, удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості за актуальними напрямими сприятиме підвищенню якості системи бухгалтерського обліку у частині заборгованості, ефективності внутрішнього контролю за станом розрахунків, досягненню повноти та юридичної обґрунтованості розрахунків з різними дебіторами, зниженню ризиків неплатежів.

Висновки до розділу 2

Узагальнення інформації про заборгованість за розрахунками з покупцями та замовниками, крім заборгованості, що забезпечена векселями, відображається

на рахунку 36. Аналітичний облік дебіторської заборгованості доцільно вести за кожним покупцем та замовником. На рахунку 37 ведеться облік дебіторської заборгованості з різними дебіторами за виданими авансами, претензіями, відшкодуванням завданих збитків, нарахованими доходами та іншими операціями. Аналітичний облік доцільно організувати за кожним дебітором, термінами виникнення та погашення заборгованості.

У примітках до фінансової звітності надається наступна інформація про стан дебіторської заборгованості:

- суми довгострокової дебіторської заборгованості та перелік дебіторів;
- суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін та перелік дебіторів, з відображенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості;
- метод визначення резерву сумнівних боргів;
- склад та суми іншої дебіторської заборгованості;
- поточна дебіторська заборгованість за товари (продукцію, роботи, послуги) у розрізі класифікації за термінами погашення;
- залишок резерву сумнівних боргів за кожним видом поточної дебіторської заборгованості;
- формування та використання резерву сумнівних боргів. Наявність простроченої дебіторської заборгованості негативно впливає на фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності. Розробка заходів щодо уникнення такої заборгованості входить до складу компетентностей у тому числі внутрішніх аудиторів. Одним із дієвих заходів контролю за простроченою дебіторською заборгованістю вважається складання та надання контрагентам Акту взаємної звірки, який розробляється у довільній формі та має наступні показники.

Визначення методу проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості та отримання достатніх та якісних аудиторських доказів дозволяють аудитору досягти впевненості. Важливим аспектом аудиту є правильне документальне оформлення перевірки, що регулюється МСА 230 «Документація». Зазначений стандарт висуває вимоги щодо складу документів. На кожного етапу аудиторської перевірки аудитори використовують певні

документи, що допомагають правильно організувати перевірку, зібрати та обробити необхідні аудиторські докази, висловити аудиторську думку.

Таким чином, напрямками удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності можуть бути:

- гармонізація обліку з точки зору формування та використання резерву сумнівних боргів, відображення інформації про нього у фінансовій звітності;
- нормативне забезпечення обліку та аудиту дебіторської заборгованості, у тому числі внутрішніми стандартами та положеннями;
- контролю за сумнівною та безнадійною дебіторською заборгованістю;
- підтримка оптимального розміру дебіторської заборгованості, яка встановлюється за допомогою аналізу співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості.

На етапі планування аудиторської перевірки відповідно до завдання аудиту, сформульованої мети визначають перелік робочих документів, які використовуються для збору інформації, визначення розбіжностей то узагальнення результатів застосування аудиторських процедур. Зазначимо, що немає типових форм робочих документів аудитора, для кожної аудиторської фірми або незалежного аудитора усі документи є ноу-хау, їх розробляють самостійно з урахуванням обсягу робіт, об'єкта перевірки та терміну перевірки.

Отже, удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості за актуальними напрямками сприятиме підвищенню якості системи бухгалтерського обліку у частині заборгованості, ефективності внутрішнього контролю за станом розрахунків, досягненню повноти та юридичної обґрунтованості розрахунків з різними дебіторами, зниженню ризиків неплатежів.

ВИСНОВКИ

Визначення поняття «дебіторська заборгованість» надається у законодавчо-нормативних документах, наукових працях вчених-економістів, є доволі дискусійним, що підтверджує важливість цього об'єкту. Дебіторська заборгованість значно впливає на рівень платоспроможності суб'єкта господарювання, безперервність фінансово-господарської діяльності та її стабільність.

Значний розмір дебіторської заборгованості свідчить про відволікання коштів з обороту та негативно впливає на фінансову стійкість підприємства. Від ефективного управління даним видом заборгованості залежить фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності. Тому основним завданням управління дебіторською заборгованістю є оптимізація розміру боргів, забезпечення їх повної оплати.

Зазначимо, що навіть побудова дієвої системи внутрішнього контролю суб'єктом господарювання завжди існує ризик неповернення дебіторської заборгованості, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Налагоджена система внутрішнього контролю є важливим елементом ефективного управління дебіторською заборгованістю, тобто оптимізація такої заборгованості. За таких умов підприємство визначає оптимальні структуру, розмір, період обороту дебіторської заборгованості відповідно до цілей та стратегії суб'єкта підприємницької діяльності.

Зазвичай у конкурентному середовищі при розширенні бізнесу обсяг заборгованості буде вищим, ніж у звичайних умов господарювання. Але питання мінімізації ризиків несвоєчасного повернення або неповернення дебіторської заборгованості має обов'язково враховуватися та вирішуватися у системі управління оборотними активами

Формування системи управління дебіторською заборгованістю має включати етапи, що сприяють налагодженню платіжної та розрахункової

дисципліни, контролю за станом боргів.

Звичайними умовами виникнення дебіторської заборгованості є реалізація товарів (продукції, робіт, послуг), коли покупцю або замовнику передаються права власності та ризики, які виникають у зв'язку з правом власності.

Існують декілька підходів до класифікації дебіторської заборгованості. Для цілей управління заборгованістю їх групують за термінами погашення. За цією ознакою виділяють короткострокову (строк погашення якої менше 12 місяців) та довгострокову дебіторську заборгованість (строк погашення якої перевищує 12 місяців).

Наявність простроченої або безнадійної заборгованості можуть стати причиною фінансових проблем та навіть банкрутства суб'єкта підприємницької діяльності. Щоб уникнути зазначених негативних явищ необхідно організувати якісну систему бухгалтерського обліку заборгованостей, грамотно управління заборгованістю та розробити процедури повернення заборгованість дебіторів

Організація обліку дебіторської заборгованості полягає у визначенні порядку формування первинної облікової інформації, аналізу вихідної інформації, раціонального контролю за станом заборгованості.

Узагальнення інформації про заборгованість за розрахунками з покупцями та замовниками, крім заборгованості, що забезпечена вексями, відображається на рахунку 36. Аналітичний облік дебіторської заборгованості доцільно вести за кожним покупцем та замовником. На рахунку 37 ведеться облік дебіторської заборгованості з різними дебіторами за виданими авансами, претензіями, відшкодуванням завданих збитків, нарахованими доходами та іншими операціями. Аналітичний облік доцільно організувати за кожним дебітором, термінами виникнення та погашення заборгованості.

У примітках до фінансової звітності надається наступна інформація про стан дебіторської заборгованості:

- суми довгострокової дебіторської заборгованості та перелік дебіторів;
- суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін та перелік дебіторів, з відображенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості;

- метод визначення резерву сумнівних боргів;
- склад та суми іншої дебіторської заборгованості;
- поточна дебіторська заборгованість за товари (продукцію, роботи, послуги) у розрізі класифікації за термінами погашення;
- залишок резерву сумнівних боргів за кожним видом поточної дебіторської заборгованості;
- формування та використання резерву сумнівних боргів. Наявність простроченої дебіторської заборгованості негативно впливає на фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності. Розробка заходів щодо уникнення такої заборгованості входить до складу компетентностей у тому числі внутрішніх аудиторів. Одним із дієвих заходів контролю за простроченою дебіторською заборгованістю вважається складання та надання контрагентам Акту взаємної звірки, який розробляється у довільній формі та має наступні показники:

Визначення методу проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості та отримання достатніх та якісних аудиторських доказів дозволяють аудитору досягти впевненості. Важливим аспектом аудиту є правильне документальне оформлення перевірки, що регулюється МСА 230 «Документація». Зазначений стандарт висуває вимоги щодо складу документів. На кожного етапу аудиторської перевірки аудитори використовують певні документи, що допомагають правильно організувати перевірку, зібрати та обробити необхідні аудиторські докази, висловити аудиторську думку.

Таким чином, напрямами удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості суб'єкта підприємницької діяльності можуть бути:

- гармонізація обліку з точки зору формування та використання резерву сумнівних боргів, відображення інформації про нього у фінансовій звітності;
- нормативне забезпечення обліку та аудиту дебіторської заборгованості, у тому числі внутрішніми стандартами та положеннями;
- контролю за сумнівною та безнадійною дебіторською заборгованістю;
- підтримка оптимального розміру дебіторської заборгованості, яка встановлюється за допомогою аналізу співвідношення кредиторської та

дебіторської заборгованості.

На етапі планування аудиторської перевірки відповідно до завдання аудиту, сформульованої мети визначають перелік робочих документів, які використовуються для збору інформації, визначення розбіжностей то узагальнення результатів застосування аудиторських процедур. Зазначимо, що немає типових форм робочих документів аудитора, для кожної аудиторської фірми або незалежного аудитора усі документи є ноу-хау, їх розробляють самостійно з урахуванням обсягу робіт, об'єкта перевірки та терміну перевірки.

Отже, удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості за актуальними напрямками сприятиме підвищенню якості системи бухгалтерського обліку у частині заборгованості, ефективності внутрішнього контролю за станом розрахунків, досягненню повноти та юридичної обґрунтованості розрахунків з різними дебіторами, зниженню ризиків неплатежів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Візіренко С. В., Іваніцький К. В. Організація обліку розрахунків з контрагентами. Інвестиції: практика та досвід, 2020, 23: 58-63.
2. Глушко А. Д. Управління дебіторською заборгованістю в системі ефективної діяльності підприємства. ефективна економіка. 2018. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/50.pdf (дата звернення 25.05.2024)
3. Москалюк Г. О. Облік дебіторської заборгованості: навчальний посібник. Фінансовий облік-1 / за ред. В. Ф. Максимової. Одеса: ОНЕУ, 2015. С. 172-232.
4. Гуцаленко Л., Пащенко Н. Дієвість контрольної функції обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками. Modern Economics. 2018. №10. С. 36-42. URL: [https://doi.org/10.31521/modesto.V10\(2018\)-06](https://doi.org/10.31521/modesto.V10(2018)-06) (дата звернення 25.05.2024).
5. Лівощко Т.В., Сезоненко Ю. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю промислового підприємства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. № 4. С. 88 – 93.
6. Москалюк Г.О., Шульгач К.О. Управління дебіторською заборгованістю на будівельних підприємствах. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2022. № 9-10. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2022/298-299/pdf/37-42.pdf> (дата звернення 23.05.2024)
7. Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств. *Економічний простір*. 2014. № 19. С. 124–131.
8. Гнатенко Є.П., Волошина В.В. Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки № 1 (4). 2015. С. 38–42.

9. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість». Вісник Сумського державного університету. Суми: СумДУ, 2009. №2. С. 202-205.

10. Сурніна К.С. [Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н.: 08.06.04 «Бухгалтерський одлік, аналіз та аудит»/ К.С. Сурніна. Луганськ, 2002. 19 с.

11. Шевченко Б.О. Теоретичні аспекти поняття «дебіторська заборгованість». Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. URL:

http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73594.doc.htm (дата звернення 22.05.2024)

12. Жирна В. О. Удосконалення організаційних та методичних засад обліку, аналізу і аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками на підприємствах. Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал. 2019. №11. URL: <https://nauka-online.com/publication/ekonomika/2019/11/udoskonalennya-organizatsijnih-ta-metodichnih-zasad-oblikuanalizu-i-auditurozrahunkiv-z-postachalnikami-ta-pidryadnikami-na-pidpriyemstvah> (дата звернення 21.05.2024)

13. Kulbovskiy, I., Sapronova, S., Holub, H., Afanasieva, I., Safronov, O. Development of a model for managing the quality of repair and maintenance of rolling stock in transport infrastructure projects. Transport Means . Proceedings of the International Conference, 2019. PART I. P.201-205. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?origin=AuthorProfile&authorId=57211488026&zone> (дата звернення 25.05.2024)

14. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#>

15. Піддубна В. Ф. Право на здійснення підприємницької діяльності непадприємницькими товариствами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2014. Вип. 29(1). С. 159-163.

16. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 20.05.2024)

17. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 24.05.2024)

18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 8.10.1999, № 237, зі змінами та доповненнями.

19. Тохтарова І.М. Проблеми інформаційного забезпечення аудиту економічної інформації в частині розрахунків з постачальниками та підрядниками. URL: www.rusnauka.com (дата звернення 21.05.2024)

20. Проблеми і перспективи розвитку аудиту в Україні: монографія / За заг. ред. д.е.н. проф. Пушкаря М.С. Тернопіль: «Карт-бланш», 2012, С. 220.

21. Рубейкін В. А. Призначення та зміст фінансової звітності *Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання*, 2015. № 10 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/48.pdf. (дата звернення 24.05.2024).

22. Рудницький В.С. Аудит: Навч. посібник / Гончарук Я.А., Рудницький В.С. – Львів: Оріяна-Нова, 2014, 292 с.

23. Організація та методика аудиту: посібник. Л.М. Янчева, Н.С. Акімова, А.О. Баранова, О.В. Топоркова, Т.А. Наумова, Т.А. Наумова, А.І. Кашперська, М.О. Ільченко. Х: «Видавництво «Форт», 2014. 289 с.

24. Петрицька О.С. Організація внутрішнього аудиту на підприємствах. Приазовський економічний вісник, Випуск 5(16), 2019, 356-359 с. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/63.pdf. (дата звернення 14.10.2020)

25. Олійник Є.В. Переваги внутрішнього аудиту страхових компаній. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2> (дата звернення 26.05.2024).
26. Любар О. О. Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями. Агросвіт. 2020. №1. С. 48-60. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2020/9.pdf (дата звернення 20.05.2024)
27. Коблянська І., Коблянська Г., Гребенчук Ж. Методика обліку і аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. Modern Economics. 2018. №3. С. 78-98. URL: [https:// modecon.mmna.edu.ua/issue/32017/UKR/](https://modecon.mmna.edu.ua/issue/32017/UKR/) (дата звернення 21.05.2024)
28. Тарасова О., Курдасова Н. Питання організації обліку розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками. Бізнес-навігатор. 2020. №3. С. 158-161. URL: [http:// www.business-navigator.ks.ua/journals/2020/59_2020/29. pdf](http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2020/59_2020/29.pdf) (дата звернення 25.05.2024)
29. Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон: Наказ Міністерства фінансів України № 362 від 17.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text> (дата звернення 25.05.2024)
30. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text> (дата звернення 20.05.2024)
31. Оляднічук Н. В. Удосконалення обліку та аудиту розрахунків із постачальниками та підрядниками. *Збірник наукових праць*. №9-10 (298-299), 2022 Одеського національного економічного університету 42 підрядниками. Науковий вісник МГУ. 2021. №47. С. 86-92. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2021/47-2021/12.pdf> (дата звернення 22.05.2024)
32. Мулик Я.І. Стан та перспективи розвитку аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. No 2. С. 106–115 Мулик Я.І. Стан та перспективи розвитку аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. No 2. С. 106–115.

33. Гайдаржийська О.М., Попович О.В., Кромбет А.Ю. Теоретичні аспекти обліку розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками. Електронний науковий фаховий журнал Мукачівського державного університету «Економіка та суспільство». 2018. № 18. С. 874–880

34. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 № 1591. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11> (дата звернення 25.05.2024)

35. Овсюк Н.В., Афанас'єва І.І., Звірюк О.Р. Облік і оподаткування операцій з основними засобами в умовах МСФЗ та національного податкового законодавства. *Економічний простір*. №180, 2022, С. 202-207. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-33> (дата звернення 23.05.2024)

36. Косова Т.Д., Афанас'єва І.І., Деркач О.С. Обліково-контрольне забезпечення легалізації трудових відносин на підприємствах аграрного сектору *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління»*. Вип. 50. К.: ДУІТ, 2021. С. 67-78. URL: <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/51> (дата звернення 25.05.2024)

37. Афанас'єва І.І. Гармонізація національного аудиту у контексті євроінтеграційних процесів. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління»*. Вип. 41. К.: ДУІТ, 2018. С.104-114. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Znpdetut_eiu_2018_41%281%29_12 (дата звернення 20.05.2024)

38. Жирна В. О. Удосконалення організаційних та методичних засад обліку, аналізу і аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками на підприємствах. Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал. 2019. №11. URL: <https://nauka-online.com/publicatiou/ekonomika/2019/11/>

udoskonalennya-organizatsijnih-ta-metodichnih-zasad-oblikuanalizu-i-auditurozrahunkiv-z-postachalnikami-ta-pidryadnikami-na-pidpriyemstvah/ (дата звернення 22.05.2024)

39. Шендригоренко М., Ротозєєнко Ю. Облік і внутрішній аудит розрахунків з постачальниками та підрядниками. ЛОГОС. 2019. №8. С. 26-30. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2626-7064/article/view/341/350> (дата звернення 22.05.2024)

40. Візіренко С. В. Організація обліку розрахунків з контрагентами. Економічна наука. 2020. №23. С. 58-63. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/11.pdf (дата звернення 25.05.2024)

41. Коблянська І., Коблянська Г., Гребенчук Ж. Методика обліку і аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. Modern Economics. 2018. №3. С. 78-98. URL: <https://modecon.mmna.edu.ua/issue/32017/UKR/> (дата звернення 20.05.2024)

42. Любар О. О. Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями. Агросвіт. 2020. №1. С. 48-60. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2020/9.pdf (дата звернення 23.05.2024)

43. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 21.05.2024)

44. Макаренко А.П., Бусилкова А.В. Удосконалення автоматизованої системи обліку та аудиту розрахунків з підзвітними особами на підприємстві ТОВ «Ювелірна група України». Агросвіт, 2021. № 21-22. С. 73-79. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/21-22_2021/11.pdf. (дата звернення 24.05.2024)

45. Розрахунки з підзвітними особами: сучасний погляд на нові правила обліку. URL: <https://aktiv.ua/ua/materials/articles/rozrahunki-z-pidzvitnimi-osobami> (дата звернення 21.05.2024)

46. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо платіжних послуг: Закон України від 12.01.2023 № 2888-IX

47. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 7 лют. 2013 р. Міністерство фінансів України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 25.05.2024)

48. Щодо відображення у складі витрат декларації з податку на прибуток дебіторській заборгованості за відвантажений товар, по якій закінчився строк позовної давності, резерв сумнівних боргів не створювався, міри по її стягненню не здійснювались. URL: <https://dp.tax.gov.ua/baner/podatkovikonsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-64313.html> (дата звернення 23.05.2024)

49. Списуєте дебіторську заборгованість: як відкоригувати фінрезультат? URL: <https://news.dtki.ua/taxation/profits-tax/67250-spisujete-debitorskuzaborgovanist-iak-vidkoriguvati-finrezultat> (дата звернення 20.05.2024)

50. Подмешальська Ю. В., Максимова К. С. Удосконалення методики аудиту дебіторської заборгованості. *Агросвіт*. 2019. № 5. С. 83–91. DOI: [10.32702/2306-6792.2019.5.83](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.5.83) (дата звернення 21.05.2024)

51. Аркатова І. В. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками. *International Electronic Scientific Journal «Science Online»*. 2020. №12. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2020/12/shlyahi-vdoskonalennyaobliku-rozrahunkiv-z-postachalnikami-ta-pidryadnikami/> (дата звернення 25.05.2024)

52. Гевчук А.В. Методика дослідження бухгалтерської звітності в процесі перевірки розрахунків з контрагентами. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2019. № 6. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-6-5073> (дата звернення 22.05.2024)

53. Афанас'єва І.І. Інформаційна система управлінського обліку в умовах діджиталізації економіки. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури: Серія «Економіка і управління»*. Вип. 49. К.: ДУІТ, 2021, С. 32-41. DOI: 10.32703/2664-2964-2021-49-32-41 URL: <https://em.duit.edu.ua/index.php/home/article/view/3>.

54.Афанас'єва І.І., Розмислов О.М. Сучасні тенденції трансформації управлінського обліку. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління»*. Вип. 48. К.: ДУІТ, 2020. С. 77-86. DOI: 10.32703/2664-2964-2020-48. URL: <https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82>.

55. Оляднічук Н.В. Актуальні проблеми організації обліку розрахунків із контрагентами та їх вирішення. Сучасний стан і перспективи розвитку обліку, аналізу та фінансового забезпечення підприємств агропромислового виробництва : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 9–10 листопада 2017 р. Харків : ХНАУ, 2017. С. 60–63

56. Білозуб О. О., Древаль П. О., Сікетіна Н. Г. Аудит дебіторської заборгованості: мета та завдання. *Вісник студентського наукового товариства*. 2019. Вип. 1. С. 67-68. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/4657>
(дата звернення 21.05.2024)

ДОДАТКИ